

Utsatta barn ekonomiskt skyddslösa

Rättigheterna till arv och livförsäkring för barn som förlorat en förälder bevakas dåligt i Sverige. Det menar Bengt Thelander vid Individ- och familjeomsorgen i Kungsör. Han tycker att en lagöversyn bör göras beträffande skyldigheterna för överförmyndare och socialtjänst. (Senast publicerad i Familjehemmet 4-2003)

I diskussioner om barnkonventionen framkommer alltid den allmänna uppfattningen att konventionens regler om barns rättigheter och delaktighet skall genomsyra varje lands lagstiftning. I Sverige har också många lagtexter setts över och anpassats till konventionen.

Verkligheten har under senare år visat mig att mycket återstår att göra. Det har nämligen framkommit att de barn som verkligen i stor utsträckning är helt utlämnade till samhällets skydd, ofta inte har något skydd alls.

Jag tänker på barnen med en avliden förälder som fått ett arv eller livförsäkring för förvaltning och där kvarlevande förälder har ett begåvningshandikapp eller drogproblem. Det har visat sig att dessa barn oftast är helt skyddslösa och att medlen i dessa fall alltför ofta gått till föräldrars missbruk. När barnet blir myndigt har inte funnits en krona kvar.

I föräldrabalken finns bestämmelser om överförmyndares skyldigheter. 1995 ändrades lagstiftningen så att en vårdnadshavare själv – om det inte fanns särskilda skäl – fick större möjligheter att utan kontakter med överförmyndaren råda över sitt barns tillgångar. Hur utredningen skulle bedrivas för att avgöra om det finns några särskilda skäl, sägs inget.

Det är överhuvudtaget oklart om överförmyndaren har någon egen skyldighet att alls närmare utreda frågan. Det finns heller inget sagt om huruvida socialtjänsten skall kontaktas.

Jag skall kort redovisa tre verkliga exempel på bristen på skydd för dessa barn. Exemplet är hämtade de tre senaste åren från en liten kommun på 8000 invånare. Det innebär naturligtvis att totala antalet barn – även i denna kommun - är många fler.

Sett över hela landet torde antalet barn som förlorat sina arv eller andra ekonomiska tillgångar vara betydande. Flera överförmyndare har under åren haft ansvaret för de barn som jag beskriver.

Mörkertalet är betydande då det uppenbart handlar om rena tillfälligheter om bristerna överhuvudtaget blir synliggjorda. Det är tämligen uppenbart att överförmyndarna i dessa ärenden varit antingen försumliga eller att lagstiftningen har allvarliga brister. Det saknas konkreta handläggningsrutiner för hur barnens skydd i de beskrivna situationerna skall kunna garanteras.

Livförsäkringspengar slut

En mormoder ringde för några dagar sedan till mig. Hennes dotterson skall fylla 18 år och hon har just fått reda på att ett kapital i form av en livförsäkring, som ursprungligen (1989) uppgick till 160 000, helt förbrukats av fadern som är vårdnadshavare. Denne har i många år haft svåra drogproblem och har flera fall av misshandel och återkommande kriminalvård bakom sig.

Sonens moder omkom tidigt i en lägenhetsbrand och mormodern känner till att kapitalet var spärrat de första åren. Hon är nu förtvivlad då hon länge velat överraska dottersonen med pengarna som skulle varit av stort värde för pojken som växt upp under ytterst otrygga förhållanden.

När dottersonen får kännedom om faderns handlande ber han mormodern lova en viktig sak: ”Säg inget till pappa, jag är så rädd för att få stryk”. Socialtjänsten har saknat kunskap om livförsäkringen.

Arv blev skuld

En flicka växer upp i ett missbrukarhem. Både modern och styvfadern hade sedan många år svåra drogproblem. Det förekommer ofta att polisen får komma till hemmet och avbryta slagsmål mellan makarna.

Flickan fick, när hon var nyfödd, ett arv (100 000) efter sin biologiske far. Kapitalet förvaltades av överförmyndaren. Modern och styvfadern fick tillåtelse att använda arvet för att köpa en fastighet, som flickan stod som ägare till.

När hon är 15 år försöker hon ta livet av sig med tabletter. Härefter blir hon genom socialtjänsten placerad i ett familjehem i annan kommun. I samband med att hon fyller 18 år blir fastigheten såld på exekutiv auktion. Föräldrarna hade misskött huset och hade under åren belånat detta kraftigt. Försäljningssumman blev betydligt lägre än tagna lån.

I stället för ett arv som borde uppgått till ett betydande belopp fick hon en födelsedagspresent i form av en skuld på omkring 150 000.

Livförsäkring gick till narkotika

Två små pojkar förlorar sin far i missbruk. Pojkarna får båda två genom en livförsäkring ett belopp på 60 000 kronor insatta på ett spärrat konto. Även modern har svåra missbruksproblem och blir tidigt förtidspensionerad.

De första åren har hon återkommande kontakter med överförmyndaren för att – med olika svepskäl – få tillgång till pengarna. Hon lyckas trots spärren oftast få ut medel. Efter 1995 får hon fri tillgång till pengarna som snabbt förbrukas i ett svårt narkotikamissbruk.

När pojkarna, som växt upp under svåra förhållanden, och flera gånger under uppväxten bott i familjehem, blir myndiga, finns inte ett öre kvar av arvet. Modern mår också dåligt av skuldkänslor. Hon berättar att hon redan före lagändringen 1995 oftast fick ut de pengar hon behövde i sitt narkotikaberoende.

Dessa verklighetens tre exempel visar upp allvarliga brister i hur utsatta barns rättigheter tillvaratas. Det är tydligt att såväl lagstiftningen som den konkreta handläggningen har uppenbara luckor.

I skrivande stund får jag reda på att en kvinna med två barn under dagen sökt hjälp för sitt narkotikaberoende. Det visar sig att hon blev änka i mitten på nittiotalet. Maken hade omkommit i en svår trafikolycka. De båda barnen fick betydande försäkringspengar, som sattes in bank. Kvinnan berättar naket sitt livs historia och det framkommer att hon knarkat upp pojkarnas medel.

Lagöversyn bör göras

Jag tror att det är nödvändigt att de beskrivna barnens rättigheter kan garanteras genom tydliga handlägningsrutiner som även kan inbegripa samverkan mellan överförmyndare och socialtjänst. En lagöversyn måste göras beträffande aktuell lagtext.

Kanske skulle i föräldrabalken skrivas in en bestämmelse om att överförmyndaren har en skyldighet att höra med socialtjänsten om det kan föreligga några särskilda skäl att behålla ansvaret för barns medel. Kanske överförmyndaren skulle ha någon form av återkommande reglerade kontakter med vårdnadshavaren om barns tillgångar.

Dessa barn saknar möjligheter såväl ekonomiskt som juridiskt att själva föra sin talan för att nå dithän att exempelvis en försumlig överförmyndare kan ställas till svars. Flickan i exempel två fick genom socialtjänsten ett ombud som först efter flera års kamp lyckades få kommunens ansvarsförsäkring att täcka förlusten.

Dessförinnan hade såväl kommunledning som överförmyndare envist hävdat att kommunen inte haft något ansvar för den uppkomna situationen.

Bengt Thelander